

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

VII. 1920.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1920.

**De Zeeuwsche daalder van dertig stuivers of
zestig grooten mede-aanleiding tot het tot-
standkomen van de Generale Ordonnantie
van 1606.**

Dat het jaartal 1606 op de keerzijde der gewicht-
blokjes van den balansmeester MAERTEN GOETBLOET ¹⁾
voorkomt, heeft, zooals wij zullen zien, zijne bijzondere
beteekenis gehad. Het was destijds treurig gesteld met
de waardebepalingen der in omloop zijnde gouden
en zilveren munten, daaronder heerschte groote ver-
warring en ongelijkheid, iedere provincie week al of
niet af van de bestaande muntplakkaten, naar dat het
haar goeddacht, kortom de toestand was van dien aard
geworden, dat het zoo niet langer kon blijven. Er moest
verandering in deze komen. Het bleef echter bij vrome
wensen en de Heeren Staten gingen voort naar eigen
goeddunken geld te slaan, waarbij het finantieele voor-
deel meestal hoofdzaak was. Toen verscheen in Zeeland
het geldstuk, dat zooveel beroering bij de Heeren
Staten van Holland en Westfriesland heeft gebracht,
namelijk de daalder van zestig grooten en de onder-
deelen daarvan. Reeds in 1601 was men in Zeeland
over de uitgifte van dit ongewone geldstuk gaan deli-

¹⁾ Zie *Jaarboek 1918*, blz. 30.

bereeren. De Heeren Staten meenden daartoe gerechtigd te zijn, omdat door de «veranderde tijdsomstandigheden en de gewijzigde waardeproportie van goud en zilver» ¹⁾, de muntplakkaten van 1586, 1589 en 1594 gedeeltelijk waardeloos waren geworden, zoodat zij van meening waren, dat het nieuwe geldstuk niet beneden den voet der generaliteit zou zijn geslagen. Het is alsof de eigendunkelijkheid van de Zeeuwsche Heeren hun Hollandsche collega's heeft wakker geschud, want van dien tijd af zijn de besprekingen om tot een algemeen voet van muntslag te geraken krachtig ter hand genomen.

16 Februari 1601 was den nieuw aangestelden muntmeester MELCHIOR WIJNTGIS ²⁾ in alle plechtigheid te Middelburg den ambtseed afgenomen, nadat hij voor den tijd van zes jaren de Zeeuwsche Munt tegen een jaarlijksche som van 700 £ Vls. of f 4200 had gepacht. Wat hij in de eerste maanden na zijn aanstelling heeft gewerkt, doet hier niets ter zake; wij zullen WIJNTGIS slechts een tijdlang volgen, nadat hem den 20 November 1601 de instructie gewerd, «naer dewelcke hij hem zal hebben te reguleren int slaen ende munten van zeeckere nieuwe daelders, guldens, halve guldens, vijf stuyvers ende vijf grooten penningen alle van eender alloy; mitswelcken zullen worden ingetrocken de yzers daerop den jegenwoordigen schellinck wort gemunt». Er was dus bevolen behalve stukken van

¹⁾ J. BROEKEMA. Geschiedenis der Zeeuwsche munt van hare oprichting tot de uitvaardiging van de generale ordonnantie van het jaar 1606, in *Archief Zeeuwsch Genootschap* V, 2de stuk, blz. 374.

²⁾ In de Notulen van de Staten van Zeeland staat afwisselend WIJNTGIS, WIJNTGENS en WIJNTRENS.

30 stuivers, daelders geheeten, ook $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{6}$ en $\frac{1}{12}$ daarvan te munten, respectievelijk 20, 10, 5 en $2\frac{1}{2}$ stuivers geldende. Men lette er op, dat de 20 st. in de instructie guldens, de 10 st. halve guldens worden genoemd, terwijl de overige munten uit vijf stuivers en vijf grooten zouden bestaan. De instructie bepaalde, dat de nieuwe munten van negen penningen fijn zilver in der alloye zouden zijn, ende van elff penningen ende negenthienste gedeelte van eenen penninck in der snede ¹⁾ int troyische Nederlantsche marck, ter remedie ²⁾ van anderhalf greijn in der alloye ende twee engelsen int gewichte op t marck wercx, sulcx dat uit het marck fjns van twaelff penningen getrocken sullen worden vijfftien ende derthien vijffthienste gedeelte van eenen penninck ende dezelve gepermitteert tot vijff schellingen gr. Vls. het stuk, compt negen ende t'zeventich schellingen vier gr. Vls. Het «sleischat» ³⁾ of «recht Seignoriael» dat de Heeren Staten uit het mark fijn zilver zouden trekken, zou worden betaald «zooveel als van den Hollandschen Leeuwendaalder betaelt zal worden ende het restoir met de voorscreven geconsenteerde remediën sullen blijven voor den voornoemden muntmeester, om daarmede te vervallen die

¹⁾ In de snede. «Zooveel in de snede» duidt het aantal muntstukken aan, die er in één mark gaan.

²⁾ Er was remedie van gewicht en van gehalte. Ze bestond uit een klein voordeel voor den muntmeester bij het wegn der stukken; ook mocht hij iets beneden het in de instructie aangegeven allooï blijven. BROEKEMA, l. c. blz. 348.

³⁾ Recht van seigneurage of sleischat. Dit is het recht dat aan den vorst of den Staat voor het aanmunten van ieder mark goud of zilver moest worden voldaan. In dit sleischat bestonden de voordeelen, die Zeeland van zijn Munt trok. BROEKEMA, l. c. blz. 348.

onkosten van der munte, ende daervan te betalen den coopliden ende andere personen ter munte, leverende hare materiën, zoo zij op desen voorscreven daelder ende zijne gedeelten zullen mogen leveren. Ende zal den heeren Staten of haer E. Gecommitteerde Raden vrij staen het intrecken van al dese voorscreven yzers».

Het plan tot het uitgeven van een Zeeuwschen daalder dateert, zooals gezegd, reeds van begin 1601. De notulen van 20 Februari melden dat de nieuw uit te geven Zeeuwsche gouden nobels en de zilveren daalders de volgende inscripties zouden voeren: SI DEVS PRO NOBIS QVIS CONTRA NOS, en SPES NOSTRA DEVS EXERCITVVM of anders op de zijde van het wapen van Zeeland LVCTOR ET EMERGO. Het schijnt dat men in déze tot ander inzicht is gekomen, want op beide munten luidt het omschrift: SI DEVS NOBISCVM . QVIS . CON . (TRA) NOS. Het veel zeggende LVCTOR ET EMERGO ¹⁾, dat op de Zeeuwsche rooßschellingen van 1601 voorkomt, werd niet meer gekozen. In Maart 1601 is er langdurig gedelibereerd over het al of niet uitgeven van een gouden ducaat met de twee hoofden (Spaansch type), waarop aan de eene zijde zouden staan *de wapenen van de steden van Zeeland*, of wel een wapen gelijk die van Utrecht en Campen hebben en zooals reeds door muntmeester BRUYNSEELS was gebruikt (de gehelmde rijksdaalder). Er zijn inderdaad onder de zoogenaamde «secrete penningen» van 10 Juni 1601 tot Febr. 1602 dubbele ducaten geslagen, maar die voeren de inscriptie

¹⁾ Op den gedenkpenning van 1584 ter herinnering aan het overlijden van prins WILLEM I, alhier geslagen. — zie *Van Loon I*, p. 347, komt deze spreuk voor het eerst voor.

FERDINANDVS ET ELISABETH en het wapen van Spanje ¹⁾. Wij hebben het bovenstaande vermeld om een verklaring te geven waarom, niettegenstaande in de instructie aan WIJNTGIS ²⁾ van 20 November 1601 gelast werd den Zeeuwschen daalder te geven «aen de eene zijde een gewapent beelt, voerende een swaert in zijn handt, off met eenen dobbelen arent voerende het wapen deser provincie op zijn borst, met de devise SI DEVS NOBISCVM, QVIS CONTRA NOS, en aen d'ander zijde *deser provincie gehelmdē wapen* met die inscriptie MONETA ARGENTEA COM . ZELANDIÆ», voor de keerzijde is genomen de wapens der zes stemhebbende steden van Zeeland, type, dat men reeds, zooals wij zagen, voor de dubbele ducaten had voorgesteld.

Ziehier een korte omschrijving van den Zeeuwschen arenddaalder:

Voorzijde: Dubbele adelaar met het wapen van Zeeland op de borst, waarboven een krulornament met roosjes en klaverblaadjes versierd. Het omschrift, dat tusschen een gestreepten en een parelrand is omsloten, luidt: SI . DEVS . NOBISCVM . QVIS . CON . NOS.

Keerzijde: Een schild in negen compartimenten gedeeld, waarin: 1 het wapen van den Eerste Edele, 2 de Burcht van Middelburg, 3 wapen van Zierikzee, 4 dat van Goes, 5 Tholen, 6 Vlissingen, 8 Veere, terwijl de

¹⁾ Deze ducaten zijn niet bij VERKADE vermeld.

²⁾ Er bestaat een legpenning met het wapen der familie WIJNTGIS. Zie *Van Loon* II, p. 46. 5 (*Dugniolle* No. 3643). De voorzijde heeft een schildpad in het veld met het omschrift: QVOD . NON . POTEST . RATIO . SANAT . MORA (wapenschildje van Zeeland). De keerzijde geeft het gehelmdē wapen van WIJNTGIS, zijnde een lelie. Het omschrift luidt: VINCIIT × QVI × PATIVR × N × WYNTGIS × 16 09 ×.

vakjes 7 en 9 door krullen zijn versierd. De wapens zijn die der zes stem gehad hebbende steden van Zeeland. Boven het jaartal 1602, onderaan in een compartiment 60 (grooten).

Omschrift tusschen een gestreepten en een parelrand:
 ⚡ . MONETA . ARGENT . ∴ ORDIN . ZELANDIA .

VERKADE, pl. 89, No. 1. Zilver.

Er bestaan variëteiten van dezen daalder o.a. met ZEELANDIA en ZWELANDIÆ en met QVIS . CONT . NOS en CONTR. NOS. Het stuk van 40 gr. is niet geslagen.

$\frac{1}{3}$ Arenddaalder of stuk van 20 groot.

Zelfde typen, zelfde omschriften, maar met ARGEN en ZEELANDIA en 20 in het compartiment.

VERKADE, pl. 89, No. 2. Zilver.

$\frac{1}{6}$ Arenddaalder of stuk van 10 groot. Typen als voren, maar met 10 in de omlijsting. De waarden door : gescheiden en met ORD : ZELANDIÆ en het jaartal tusschen twee stippen.

VERKADE, pl. 89, No. 3. Zilver.

$\frac{1}{12}$ Arenddaalder of stuk van 5 groot. Zelfde typen, maar met 5 in het vakje. Het omschrift is verkort tot SI : DEVS : NOBIS : QVIS : CONTR. NOS en met ZELANDIÆ. Het jaartal tusschen twee punten, terwijl de cijfers ook door punten zijn gescheiden.

VERKADE, pl. 89, No. 4. Zilver.

Alle mijne verzameling.

De $\frac{1}{12}$ daalder komt zelden voor. Het is opvallend, hoe slordig en op verschillende wijze de wapens der steden zijn geteekend, men ziet, dat het aan bekwame

stempelsnijders aan onze Munt ontbrak, wat inderdaad het geval was.

De Zeeuwsche arenddaalder is geslagen van 5 Febr. 1602 tot 25 April 1603. Derde, zesde en twaalfde gedeelten van dit geldstuk werden gemunt van 26 April 1602 tot 25 April 1603.

De stempels van deze stukken zijn vermoedelijk door HERMAN CLAYSSSEN of KLAASSEN met behulp van diens zoon CORNELIS HERMANSSSEN en den tijdelijk aange-stelden WILLEM SYMONSSSEN vervaardigd. In ieder geval zijn ze niet van de hand van JACOB WITTEWAEL ¹⁾, die eerst 24 Mei 1603 als officieel stempelsnijder aan de Zeeuwsche Munt werd benoemd. De naam van GERARD VAN BIJLER, die tót 1601 de Zeeuwsche stempels voor het meerendeel sneed, wordt, volgens mededeeling van den Rijksarchivaris alhier, in de eerste rekening van MELCHIOR WYNTGIS, loopende van 1 Maart 1601 tot 13 December 1604 nergens genoemd. Onder de uitgaven komt o.a. voor: «HERMAN CLAYSSSEN, ysersnyder deser Munte, betaald de som van f 336 voor veerthien-derhande soorten van ponchoenen, zoo tot geld en triumph- als rekenpenningen ²⁾, tot vier pond gr. Vls.

¹⁾ Bij BROEKEMA wordt diens aanstelling op 1601 gesteld, wat onjuist is gebleken.

²⁾-HERMAN CLAYSSSEN, na in 1586 als officieel stempelsnijder te zijn afgetreden bleef voortdurend aan de Munt als essayeur werkzaam. Hij sneed ook sommige stempels o.a. die van de zoogenaamde «secrete penningen» als: dubbele ducaten Spaansch type, Eduardus rozenobels en realen van achten, door BROEKEMA op p. 373 van zijn *Geschiedenis der Zeeuwsche munt* vermeld. De rekenpenningen door hem vervaardigd kunnen de legpenningen VAN LOON I, p. 537 en 563 en de gedenkpenning p. 564 zijn geweest en mogelijk ook de legpenningen op p. 566 en 567 vermeld.

elk ponchoen. WILLEM SYMONSSEN, zegel- of wapensnijder, *f* 90 voor vierderhande ponchoenen tot gangbare gelden. Aan denzelfden *f* 84 boven het maken van de voorscr. ponchoenen». Deze laatste is vermoedelijk in dienst getreden ter vervanging van CORNELIS HERMANSSEN, over wiens werkkraft men maar half had kunnen beschikken en over wien gesproken wordt in een memorie van grieven van den muntmeester achter de rekening gebonden. «Ende dient geweten, dat wy by den zoone van HERMAN CLAYSSEN nyet en costen ten vollen gedient worden, ende daerom met kennisse van mijnheer den pensionaris VAN DE WARCKE ende andere heeren den voorscr. WILLEM SYMONSSEN ter noodt moeten employeren». De slordige bewerking van sommige stempels in deze daalderserie laat zich door het bovenvermelde eenigszins verklaren. CORNELIS HERMANSSEN, die aan de lijst bij BROEKEMA, ontbreekt, overleed in 1603. «Alzoo midts het overlijden van CORNELIS HERMANSSEN hier te voren yzersnyder van de munt van Zeelandt tzelve officie nu is commen te vaceren», werd tot deze betrekking JACOB WITTEWAEL ¹⁾ benoemd, die, zooals gezegd, 24 Mei 1603 in functie trad.

Het voornaamste in deze is echter dat de Zeëuwsche daalder is verschenen en ook, dat de Heeren Staten niet al te gerust waren over de gevolgen daarvan. Wel

¹⁾ JACOB WITTEWAEL, ijzersnijder kreeg *f* 312 over ponchoengelden als zesderhande soorten van gelde, triumphpenning en vier tot leggeld. Daar kunnen van de legpenningen VAN LOON II, p. 5, 12 en 14 onder zijn geweest. Het schijnt dus, dat de officieele stempelsnijder behalve zijn loon nog afzonderlijk voor het bewerken van sommige stempels werd betaald.

hadden zij zelven onderling het recht van bestaan van hun nieuwen daalder langdurig bepleit, maar dat de collega's van Holland en Westfriesland, daar ook van zouden overtuigd zijn, was aan bedenking onderhevig. Hun vrees werd bewaarheid. Reeds zeer spoedig verscheen in Holland een waarschuwingsplakkaat tegen het nieuwe geldstuk. De Zeeuwsche Staten-notulen getuigen er van. De Staten van Holland, zoo lezen wij daar, waren zeer verstoord geweest over deze nieuwe fraaiigheid van hun Zeeuwsche collega's en beweerden de daalder verre beneden den aangenomen voet te zijn geslagen «ende daarbij geconterfeit een Poolschen penningh, genoemd . . . »¹⁾ zoodat zij wel genoodzaakt waren geweest tot uitgifte van een waarschuwingsplakkaat, opdat de ingezetenen hunner provinciën daar geen schade onder zouden lijden. Het werd ook afgekeurd, dat de Heeren van Zeeland niet eerst met Holland in deze hadden overlegd²⁾, zij hadden dit in een soortelijk geval ook steeds met andere provinciën gedaan, van welk recht Zeeland eveneens gebruik kon maken, als het bemerkte, dat ergens «de voet van de Generaliteyt niet en werde aghtervolght».

Het Placcaet ende Verbodt van in den Lande van Hollant ende West-Vrieslant uyt te gheven ofte ontfanghen, den gheconterfeyten Rose-nobel van Engellant, en dobbel Ducaet van Spangien, *mitsgaders den nieuwen*

1) In de Staten-notulen niet ingevuld.

2) Belangende hen meede, dat seeckere Penningen in Zeelandt geslagen, sonder haarluiden eenige advertentie te doen, bij Placcate waren verboden, seggende, dat tusschen Soo oude vereenigde Provinciën sulks niet en behoorde. *Resolutiën van Holl. en West-Friesland* van 12 Febr. 1602.

zilveren Zeeuwsche Penningh van tzestich grooten ¹⁾, dateert van 20 Febr. 1602. Daar deze arenddaalder niet vóór Februari 1602 is gemunt en uitgegeven, was men met het bestraffingsplakkaat al zeer spoedig bij de hand. Men had zelfs reeds op 13 Febr. aan alle ontvangers in Holland geschreven, «om in haaren ontfang te weygeren seeckeren zilveren penning in de Provincie Zeelant geslaagen, hebbende aen de eene syde den Arent met het wapen in de borst, en aen de andere syde een schild met alle de wapenen van de steeden van Zeelant, tot dat nader bij de H. Staten daer op sal worden geresolveert». Het fraaiste van de zaak was, dat tegelijkertijd een exemplaar van den daalder tot onderzoek naar gehalte en gewicht aan den essayeur werd gezonden, zoodat de munt reeds verboden was, alvorens over haar innerlijke waarde te zijn ingelicht. Gelukkig kwam het antwoord spoedig in: het gewicht bedroeg 13 engelschen 12 asen en ze was 9 deniers en een half grain in valeur. Daar de instructie het gehalte op 9 penñ sijns had bepaald, was de daalder in dit opzicht eerder te goed dan te kwaad. Maar daar stoorden de Heeren zich niet aan. Het stuk was volgens hen «verre beneden den voet van den Placcate van den jare (15) LXXXVI geslaghen, tstreckende tzelve tot meerder confusie ende verloop int stuck van der munte, ende meerder strecken zoude, indien daer teghens niet en werde datelijck voorsien: soo ist dat wy hebben voorts verboden ende verbieden by desen, den voorscr. zilveren penningh van tzestich grooten, waer van de Figure

¹⁾ Naar het exemplaar in bezit van den heer VAN KERKWIJK. Het is gedrukt te 's-Gravenhage bij AELBRECHT HEYNDRICKSZ. Anno 1602. Met Privilegie.

hier achteraan is ghedruckt in den voorscr. Landen te brenghen, uut te gheven ofte ontfanghen». Een formeel verbod dus, zelfs een in omloop blijven tegen verlaagden koers werd den daalder niet gegund. Het kon niet erger. Zoover ging de verstoordheid van Holland, dat men aan den Hoogen en aan den Provincialen Raad de vraag richtte, of men op hun lieder naam de Publicatie zoude mogen doen. Namens die colleges verklaarde Mr. FRANÇOIS FRANK en LEONART CASEMBROOD den 23 Februari «dat waar zij de bedoelde penningen niet kennen, zij niet kunnen zeggen, dat zij beneden den voet zijn geslagen, en dat het dus niet kon worden toegestaan de woorden van haar advis in het particulier gesteld, openbaar te maken». Dit antwoord was een heele tegenvaller voor de Staten van Holland. Maar ook in Zeeland was de verbittering groot. Zie hier wat de Zeeuwsche Heeren op de ernstige belediging antwoordden. Zij begonnen met het uitgegeven plakkaat als zeer onrechtvaardig te betitelen, want hun nieuwe daalder was nota bene op den voet van den Hollandschen daalder geslagen «naer advenant van den tegenwoordigen prijs ende waerde, twelck zy aghten by den munter conform zyne Instructie gedaen te wesen». Het was een nieuwe duidelijk kenbare munt met de wapenen van Zeelant (lees: die der zes stemmende steden) er op «sonder dat daer by eenige penningh is gecontrefait». Men had, als men eenig respect voor den Lande van Zeelant had gevoeld, niet verder mogen gaan dan de munt op haar juiste waarde te reduceeren 1) «nademael geene van de Provintien hun

1) Later deed men dit wel. In het Placcaet ende Ordonnantie van de Staten van Holland ende W. Friesland van 19 Dec. 1603, wordt de daalder

verobligeert en houdt, aen eenige regelen van de Generaliteyt, maer doet een iegelyck apart in de zake van de munte hetgene hun goetdunckt, enz.». Waarlijk een naief, veelzeggend antwoord. Intusschen duurde het aanmunten van den Zeeuwschen daalder voort, zonder dat men zich om de bezwaren van Holland bekommerde, want in de oogen van de Heeren van Zeeland was het een volkomen gewettigde munt ¹⁾. Vergeten deed men echter de groote grieven niet. Begin Mei werd opnieuw «de groote injurie ende ongelijck» besproken, Zeeland in het bewuste plakkaat aangedaan. Voorlezing werd gelast van de «Verantwoordinge» door hen eenige jaren geleden «in gelycken cas» tegen de Staten van Brabant uitgegeven ²⁾, vervolgens zou men inzage nemen van het Verslag, dat de Generaals der Munt en de essayeurs onlangs van den Zeeuwschen daalder hadden gemaakt en ten slotte zou men muntmeester WIJNTJES verzoeken, een schriftelijke verdediging van den daalder op te stellen, die de Heeren Gedeputeerden naar de Algemeene Vergadering te 's Hage zouden medenemen.

van 60 grooten nog steeds op een koers van 28 stuivers gehandhaafd. «Het is waer, dat het gebeurt is, dat UEd. Gr. Mog. op den 20 Febr. 1602 onzen vijfschellincxpenninck hebben afgeset, maar dit is oock waer, dat UEd. Gr. Mog. siende dat die onvrient nabuyrlycke Procedure van den besten Rauck niet en was, hetzelfde hebben geredresseert met den voorsz. Penninck door haer Placcaet van 25 Oct. daeraenvolgende wederom gangbaar te maken tot zulken prijs als deselve bevonden wierde waerdigh te zijn. (Uit *Notulen van Zeeland van 1677*).

¹⁾ Zooverre de proportie tusschen goud en zilver onderhouden wordt conform de placcate van 1586, was hun Zeeuwsche daalder behoorlijk ende op zijn rechte waarde geslagen. (*Notulen van 21 April 1603*).

²⁾ Vermoedelijk is bedoeld de «verantwoordinge», die de Staten van Zeeland hadden laten drukken tegen de biljoenverklaring in 1581 van hun Zeeuwschen gouden dubbelen ducant.

Verder zou men de zaak laten rusten, tot der tijd toe, dat een algemeene ordre op de munt zou worden gemaakt. Te hunner verdediging lieten de Staten weten, dat de groote ongeregeldheden in de munte niet door Zeeland waren veroorzaakt — zie *Not.* van 24 Dec. 1602 — maar door de andere provinciën, «gelijk een iegelijk notoir is». Men was in Zeeland genoodzaakt geweest alle slechte munten, die binnen gesmokkeld werden, in ontvangst te nemen en daaronder waren ontelbare schellingen geweest. Opdat de ingezetenen daar niet te veel den druk van zouden gevoelen, heeft men in Zeeland eveneens schellingen doen slaan en wel op het gehalte door Holland aangenomen, maar, bemerkende, dat deze nieuwe schellingen van een al te slecht allooi waren uitgevallen, was het intrekken van de stempels gelast. Om nu aan het gebrek aan pasmunt te voldoen, had men den Zeeuwschen daalder van 60 grooten met onderdeelen van 20, 10 en 5 doen munten, «wesende dese van alloy gelijk den Hollantschen leeuwendaalder, opdat de gemeente voor verdere schade zou worden verhoed». Het klonk alles fraai genoeg, toch was de zaak niet geheel in orde, daar de afgevaardigde van Zierikzee, zooals wij weldra zullen zien, niet met den daalder was ingenomen, wat toch zijn oorzaak moet hebben gehad. Intusschen begonnen de Staten-Generaal de handen uit de mouw te steken en naar een middel te zoeken om tot eenheid van muntvoet te geraken. Zij meenden te moeten beginnen met het doen stilstaan voor den tijd van 14 dagen van alle in Nederland aanwezige munthuizen. Het besluit daartoe werd begin 1603 genomen. Het verzoek werd natuurlijk ook tot Zeeland gericht.

De Heeren Staten waren er toe bereid, mits alle andere provinciale en stedelijke munten desgelijks zouden doen. Men vertrouwde elkander blijkbaar niet. Een punt van bespreking werd toen het al of niet intrekken van de stempels van de arenddaalder-serie, «nu men in Holland zooveel op het stuk had aan te merken». Het bleef echter bij talmen, alleen de Zierikzeesche afgevaardigde hield stijf vol, dat hij over geen muntzaken zoude spreken, alvorens de muntijzers van den daalder waren ingetrokken «ende alhier op de tafel werden gebracht of dat hij op andere wijze zekerheid zoude krijgen, dat het zou gebeuren». Zierikzee won het pleit. Toen eenmaal tot het intrekken der stempels besloten was, werd er zooveel spoed mede gemaakt, dat het nog dienzelfden avond van den 25 April 1603 gebeurde. Nu zou men denken, dat de quaestie hiermede was geëindigd, maar het was in werkelijkheid niet zoo. Integendeel, na het teruggeven der stempels was de zaak van den daalder slechts een ander stadium ingetreden, doordat muntmeester WIJNTGIS er zich door gegriefd en benadeeld voelde. Volgens een onderzoek, ingesteld door den muntmeester en den essayeur was er in de «smisse» nog een hoeveelheid van 1758 mark fijn zilver aanwezig. Dit zilver nu verzocht WIJNTGIS te mogen munten. Hem en de leveranciers der Munt waren, zoo klaagde hij, grootelijks onrecht aangedaan door het intrekken der stempels van den Zeeuwschen daalder, «want deze munt was niet alleenlijk wel geslaghen, maar oock goet ende gangbaer». Het was ongehoord en nooit voorgekomen, zoo zuchtte hij den 11 Juni 1603, dat de materie [?]geprepareert wezende verboden werd het te munten, tot irrecuperabele schade

van de leveranciers, die hun eere ende welvaeren daer-aen is gelegen, enz.» Het was dien avond te laat geworden om tot een besluit te komen. Eerst den 3 Juli werd aan WIJNGIS bericht, dat de daalder niet meer zou worden gemunt. Het werd hem evenwel toegestaan het aanwezige zilvermateriaal tot rijksdaalders, heele en halve schellingen te bewerken. Er zijn toen van 18 tot 23 Juli 1603 voor 284 mark aan Zeeuwsche rijksdaalders geslagen en van 12 Juli tot 13 September ongeveer 4886 marken aan schellingen en voor 170 mark aan halve ¹⁾).

De Zeeuwsche daalder echter was tot wanhoop van den muntmeester vooreerst van de baan. In Maart 1604 verklaarde WIJNGIS, dat door het stilstaan van de Munt nu reeds een jaar lang — het slaan in 1603 van de rijksdaalders en schellingen telde dus niet mede — de muntzaken geheel waren verlopen, dat men intusschen in Holland op een geheel anderen voet was gaan slaan en dat, tengevolge daarvan, de muntmaterialen in groote hoeveelheden werden uitgevoerd. Zoals gewoonlijk, dachten de Heeren er niet over WIJNGIS spoedig van antwoord te dienen, zelfs een gevraagde schadevergoeding werd hem niet gegund. Den 14 April 1604 vertoonde hij zich opnieuw ter Statenvergadering, verzocht een «vruchtbaer» antwoord op zijn remonstrantiën, ja, hij wist het wel, dat klagers geen vrunden en hadden, maar hij kon niet anders doen, gedwongen zijnde door zijne eygen gelegentheyte ende groote armoede ende schade door de muntge-

¹⁾ BROEKEMA, l. c. blz. 376. De rijksdaalders zijn afgebeeld bij VERKADE pl. 83 No. 3, de schellingen en halve op pl. 92 Nos 4 en 5.

zellen geleden, dat hij, **WIJNTGIS**, groote sommen had uitbetaald om hen te kunnen onderhouden, maar, zoo vervolgt hij, «'k weet wel waer de schoen wringt, het komt allemael daerdoor, dat in andere provintien minderwaardige munten worden geslagen dan hier in Zeelant en die komen nu hier de provintie in grooten getale binnensluipen». En hij eindigde met nogmaals aan te dringen op eene rechtvaardige schadevergoeding. De besprekingen werden hervat, bijna allen waren het roerend eens, dat de zaak van de munt flink ter hand moest worden genomen, Zierikzee alleen bleef besluiteloos, zoodat men niet vorderde. Nu werd den Zierikzeeschen Magistraat schriftelijk verzocht zijn afgevaardigde last te geven te mogen handelen, opdat de Munt weder zou kunnen worden geopend, die nu een jaar lang gesloten was geweest tot groote schade van de vele kooplieden, die hunne materialen hier in Zeeland invoeren, en die nu verplicht worden naar andere huizen, ja zelfs naar den vijand te gaan, bedenkt wel, vervolgen de Heeren, «dat de Munte niet alleen met groote moeite ende onkost hier in Zeelant en is geërigeert, maer oock tot Profite ende eere vant Lant dient gecontinueert te worden, waertoe alle de andere steden van de Staten zich zeer geneghen thoonen». Den 8 Mei bracht de afgevaardigde van Zierikzee het antwoord, het luidde: geen toestemming tot het slaan van den Zeeuwschen daalder en geen schadevergoeding aan muntmeester **WIJNTGIS**. Er moest toch iets worden gedaan om de zaak tot een goed einde te brengen. Men besloot de Generaals der Munt tegen October 1604 te ontbieden om **WIJNTGIS'** tweede muntbus te openen, van die gelegenheid zou men gebruik maken om de

zaak in quaestie met hen te bespreken, ook zou men confereeren over de beste wijze om met Holland tot een eenparigen muntvoet te komen, zonder schade voor Zeeland. De heeren van ter Goes stelden voor in dien tusschentijd een tijdelijk plakkaat op den koers van het geld uit te geven «mits de groote onseeckerheyt ende disordre die daerinne bevonden wort». Daartoe werd besloten. De lijst van dezen nieuwen koers op het gouden geld, den 14 September opgemaakt, is in de *Notulen* opgenomen. Dit was natuurlijk buiten Holland omgegaan. Ze is in schellingen en grooten vls. opgemaakt, zoo de oude rozenobel 28 sch. 4 d. vls., de nieuwe 27 sch. 6. d., de nieuwe ducaat 12 sch. 3 d. vls., enz. Deze lijst werd gezonden aan de Rentmeesters, aan de steden van Zeeland en aan den Ontvanger-generaal TEELINCK. Ondertusschen waren de generaals van de munt hier ter stede aangekomen en hadden inzage verkregen van de loopende geschillen. Over en weer werden de zaken bekeken. In tegenwoordigheid van MELCHIOR WIJNTGIS, bekenden de generaals den 10 December, «dat men geen bequameren zilveren Penningh en zoude kunnen slaen van 't sestigh grooten of dertigh stuyvers, voor soo veel het alloy ende gewichte aengaet, als den Zeeuwschen daelder». Na deze mededeeling, kregen de Heeren hun «aaffscheyt». Den 24 December keurden de Generaals zelfs het aanmunten van den Zeeuwschen daelder goed, maar tot een definitief besluit kwam het niet, want slechts de Eerste Edele, Middelburg, Tholen, Vlissingen en Veere hielden zich aan de uitspraak van de Generaals, Goes en Zierikzee waren er tegen.

De Zierikzeesche gedeputeerde hield vol, dat men

thans slechts met onderling goedvinden ¹⁾ van de provinciën Holland en Utrecht geld mocht slaan. Zijn lastgevers konden het opnieuw doen munten van den Zeeuwschen daalder, dien zij als onder den aangenomen voet geslagen beschouwden, niet goedkeuren, daarbij had het stuk «een onbehoorlycke forme ende, zoo verre men begonst weder te slaen, dat die van Hollant de novo zouden verbieden». Goes trok bij, men moest den daalder dan maar slaan met het oog op het profijt. Het schijnt, dat de gezamenlijke stemmen hiertoe noodig waren, nu dit, zooals wij gezien hebben, niet het geval was, werden den 26 Januari 1605 na lange vergeefsche pogingen te hebben aangewend den Zierikzeeschen afgevaardigde te bekeeren, pensionaris SCHOR en de burgemeesters SOETWATER en DE GELRE naar Zierikzee gezonden om persoonlijk bij den Magistraat de zaak te gaan bepleiten. Den 31sten rapporteerden zij, dat hun pogen geen succes had gehad. Er bleef dus niets anders over dan met de Staten-Generaal en met de Heeren van Holland te beraadslagen, want het was onze Staten inderdaad oprechte ernst om tot een betere verhouding in muntzaken te geraken. Onze Ge-deputeerden ter Algemeene Vergadering in den Haag kregen echter den stelligsten last mede, slechts de kat uit den boom te kijken, goed toe te luisteren, maar . . . geen besluit te nemen.

Het is aardig te vernemen, dat Zierikzee ook hier

¹⁾ Pat men in Zeeland voort bleef gaan eigendunkeljk te willen munten, bewijst dat men plannen maakte een nieuw geldstuk uit te geven, op dezelfde zwaarte en van gelijk allooi als de Albertijns en Schotsche Rijders, wegende $\frac{2}{3}$ van een ducaat, en dat versierd zou zijn met de wapens en inscriptie van Zeeland. Het is niet verschenen.

weêr van het tegenovergestelde gevoelen was: men moest de zaak wel degelijk aanroeren en conclusie nemen, als dit mogelijk was. De Heeren vertrokken echter zonder bindend mandaat. Uit den Haag den 18 Maart 1605 teruggekeerd, rapporteerden zij, dat in de drie bijeenkomsten, die zij hadden bijgewoond, slechts weinig tijd aan muntzaken was gewijd geweest. Aange-toond was geworden de schade, die het Land leed bij gebrek aan goede eendracht, ordre ende obediëntie in de zake van de munte. Men had zeer hard gewerkt om tot een accoord te komen omtrent de innerlijke waarde der goude en silvere penninghen. Besloten werd tot het doen slaan van eenige munten, waar naar alle andere zouden worden getaxeerd. Langdurig was ge-confereerd over de koersen van den gouden ducaat, den Nederl. rijksdaalder, namelijk of men de eerste op 75 of op 76 stuivers zoude stellen en den rijksdaalder op 47 of 48, maar daar onze Heeren geen besluit in deze mochten nemen, moest de zaak opnieuw worden uitgesteld. Z. Excellentie wenschte dat Holland, West-Friesland en Zeeland beurtelings bij elkander zouden komen om te werken, want de overige provinciën hadden goedgevonden dat Holland en Zeeland een goeden muntvoet zouden beramen, in de hoop, dat alle provinciën zich daar bij zouden aansluiten. Deze bijeenkomst had den 18 Maart plaats, duurde van 'smorgens 8 tot 12 uur en leidde tot het besluit, dat het niet te pas kwam, dat de Landen meer profijt van hunne respectieve munthuizen zouden trekken dan voor de onkosten strikt noodzakelijk was. «De munte zoude slechts dienen tot commoditeyt ende gerief van de Ingezetenen ende Koopluyden van de Landen ende tot

eere ende reputatie van denselven». Langdurig werd vergaderd, gedebatteerd, de Zeeuwsche heeren mochten het goed recht van hun Zeeuwschen daalder bepleiten, de Hollandsche gedeputeerden bleven besluiteloos. Men stelde voor het geschil aan den Prins voor te leggen, opdat deze, na de Generaals der Munt er in gehoord te hebben, het eindoordeel zou doen hooren. Maar neen, daarvan wilden de Zeeuwsche heeren nu weer niet weten, hadden daartoe geen last van hunne Principalen gekregen, excuseerden zich zoo beleefd mogelijk. De Zeeuwsche daalder bleef intusschen ongemunt, maar werd overal voor 30 stuivers ontvangen, waarin Holland had moeten berusten. Zoo verliep de zomer van 1605 onder allerlei besprekingen met Holland en de overige provinciën, want het ging niet aan, dat men slechts met Holland, Zeeland en West-Friesland finalijk zoude accordeeren. daar de overige provinciën evenveel belang hadden bij den koers van den gelde, het slaan van nieuwe penningen, het bepalen van den sleischat ende dependentiën van dien. Het was intusschen Sept. 1605 geworden, toen ten slotte de zoo vurig verlangde eensgezindheid was verkregen. De ordonnantie van 21 Maart 1606 geeft uitvoerig licht omtrent hetgeen toen was aangenomen. Zie hier de voornaamste punten in die 95 artikelen vervat. Er zouden worden uitgegeven een groote Nederlandsche gouden rijder van 22 caraten 1 grein fijn goude, die koers zou hebben van 10 gulden en 2 stuivers en dito halve gouden rijder. Vervolgens een dubbele Nederlandsche ducaat metten letteren van 23 caraten 8 greinen tot den prijs van 7 gulden en 12 stuivers en een dito enkele ducaat. De proportie van goud tot zilver zou zijn van 1 tot 12. Naar deze

waardebepaling zouden alle munten worden geprijsd. De zilveren zouden worden berekend naar den rijksdaalder van 47 stuivers, van 10 penningen 15 greinen. De leeuwendaalder zou tegen 38 st. mogen worden ontvangen en een nieuw 10-stuiverstuk, overeenkomende met den shilling van Engeland worden ingevoerd. De Zeeuwsche daalder mocht niet meer worden geslagen, maar de in omloop zijnde exemplaren zouden den koers van 30 stuivers, door Zeeland zoo vurig bepleit en ingesteld, behouden. De reaal van achten werd op 47 st., de gulden van Friesland op 28 st. gezet. Ook werd bepaald «dat alle gouden ende silveren inlandtsche penningen, die geslagen zijn ofte nog geslagen zullen worden ende die behoorlijk zullen uytgedrukt ende gespecificeert worden, zullen gerekent worden met een zeeker recht van sleyschat, brassagie ende andere onkosten, op welcken voet oock gereekent zullen worden de roosenobels, angelotten, zonnekroonen ende Spaensche pistoletten, ende alle andere goude en silvere penningen al of die waren in masse ende ongemunt» ¹⁾.

De koers der meeste munten werd opnieuw verhoogd. De Zeeuwsche Munt zou weer geopend worden. Het blijkt uit de opgaven bij BROEKEMA dat tijdens de jaren 1604 en 1605 geen zilver of goud is gemunt, eerst in Mei 1606 is men begonnen Nederlandsche ducaten en in Juni gouden ridders aldaar te slaan. Alle muntmeesters hier te lande zouden voortaan werken naar eenzelfde instructie en eed, die door iedere provincie en door de Generaals der Munt van

¹⁾ *Notulen van Zeeland* van 15 September 1605.

wege de Generaliteit zouden worden afgenomen. Tegen Januari 1606 werd de publicatie van een nieuw plakkaat tegemoet gezien, dat echter eerst 21 Maart 1606 is verschenen. Op dit plakkaat zijn de gewichtblokjes van den Middelburgschen balansmeester GOETBLOET gebaseerd geweest. De ordonnantie van 21 Maart 1606 met den daarbij behoorenden beeldenaar, alsmede een manuel of handboek vindt men dikwijls in één bandje vereenigd. Na langdurige besprekingen tot stand gekomen, kan ze als voorbeeld worden beschouwd voor alle latere, die tijdens de 17e eeuw het licht hebben gezien. Het was een heele stap vooruit en een tijdelijke opflukkering in den chaos van muntverwarring, maar afdoende is zij niet geweest. Alhoewel de Zeeuwsche daalder volgens het nieuwe plakkaat niet meer mocht worden gemunt, de koers er van werd toch op 30 st. bepaald, wat tot eere van de Zeeuwsche Munt¹⁾ moet worden uitgelegd. Men vergat in onze provincie het sympathieke geldstuk echter niet, want volgens BROEKEMA, zijn deze daalders van 26 Maart 1618 tot 10 Maart 1619 opnieuw geslagen²⁾. Toen vooreerst tot 1676 niet meer. De nieuwe ordonnantie van de Staten-Generaal werd niet overal met vol vertrouwen ont-

1) Muntmeester WIJNTGIS was echter nog steeds niet schadeloos gesteld voor de financiële schade door het stulslaan der Munt geleden, integendeel een veel moeilijker strijd stond hem te wachten, want er was iets ernstigs op zijn rekening aan te merken geweest. Misschien vertellen wij die geschiedenis wel eens later. In 1607 was zijn pacht geëindigd, dat hij de Munt opnieuw voor zes jaar huurde, bewijst dat ze hem voordeel genoeg had opgeleverd en dat zijne „gravemina“ wel te overkomen zijn geweest.

2) Exemplaren, met de jaartallen 1618 en 1619 bevinden zich in het Kon. Penningkabinet.

vangen. Zeeland weifelde, maar liet toch volgens een generale instructie, d.d. 7 Februari 1606, Nederlandsche heele en halve gouden ridders, leeuwendaalders en gouden ducaten slaan. De klachten over de nieuwe ordonnantie kwamen reeds spoedig opdagen. Reeds den 8 Mei klaagde de Ontvanger-Generaal, dat er zeer weinig geld op zijn kantoor werd gebracht, door dat aan de officieren van de steden den eed op het onderhouden van het muntplakkaat nog niet was afgenomen, maar ook omdat er overal gebrek was aan wisselaars, zoodat de goede luyden hunne penningen niet konden beneficiëren. Tot het aanstellen van wisselaars ging men gaarne over. Hier ter stede werd voor den tijd van twee maanden MELCHIOR WIJNTGIS als zoodanig aangesteld, want men was er op gesteld het nieuwe plakkaat zoo goed mogelijk na te komen. Evenwel dat mooie voornemen was niet van langen duur, want reeds in Sept. daaraanvolgende vroegen de rentmeesters van Zuid-Beveland om van den eed op de munt te worden ontslagen, daar het hun niet mogelijk was het plakkaat der Staten-Generaal naar behooren uit te voeren, te meer daar het in geheel Zuid-Beveland noch elders in Holland en Zeeland werd nagekomen. Zij wenschten het goud weer naar ouder gewoonte met 3 asen remedie te mogen wegen en ook op het zilvergeld wat meer vrijheid dan het plakkaat aanwees. De Heeren Staten antwoordden ²⁾ dat, in de meening dat in alle provinciën

¹⁾ *Notulen*. van 22 September 1606.

²⁾ Art. 83 luidt: Ende hoe wel de gewichten ende balanchen geen remedie behooren te hebben. nochtans in regarde van 'tslijt van de selve gewichten, hebben geordonneert ende gestatueert, ordonneren end statueren by desen, dat men sal mogen wraecken ende causeren, alle gewichte, van een marcq tot vier marcq op een Troyken, ende boven

het plakkaat werd uitgevoerd, «door hen in Zeelant allen mogelijk de voir tot nogh toe was gedaen, sonder eenigen inbreuck of veranderinge toe te laten», maar nu was gebleken, dat men elders van het plakkaat was gaan afwijken, zouden zij hunne gedeputeerden ter Alg. Vergadering schrijven te zorgen, dat vóór 20 October op sommige punten een gewenschte wijziging werd aangebracht. Gebeurde dit niet, dan zouden zij in het belang der ingezetenen daar zelve in voorzien. De gevraagde remedie op het gewicht werd intusschen tijdelijk toegestaan. Het schijnt, dat een nieuw plakkaat met wijzigingen is verschenen, maar men was er in Zeeland blijkbaar niet over tevreden, want op 30 November besloten de Heeren «den overgesonden Placcate» niet te publiceeren, maar alles te laten in state, ter tijt toe men geïnformeert soude zijn, hoe het principael Placcaat nopens den prijs ende valuatie van den gelde ende andersints, in Holland ende namelijk tot Amsterdam zal worden datelijck geobserveert». Afgevaardigde JOACHIMI was vol lof over den ijver der Staten-Generaal om de zaak der munt in goede banen te leiden en het verhoogen van den koers tegen te gaan. Hij verklaarde verder, dat Holland, Friesland en Amsterdam het plakkaat tamelijk wel in eere hielden, maar dat Delft «difficulteyten» maakte. Daarop besloten onze Staten in December 1606 het plakkaat te zullen onderhouden «voor zoo vele den prijs ende valuatie van den Gelde» aanging.

vier marcq tot thien marcq incluyt, op een Fierlinck, alle gewichten boven thien marcq, ter remedie van een halve Engelse, ende van gewichten beneden het marcq, tot een once toe op een deusken, ende van once nederwaert, tot op een Enghelse ende een quart toe, op een aesken.

Het was dus op langen na geen ideale toestand geworden ¹⁾, al was er veel gewonnen. Wat hielp het uitgeven van nieuwe ordonnanties en plakaten, als ze niet werden gevolgd.

De munten bleven ook na 1606 in prijs omhoog gaan, wantrouwen en zucht naar winst waren daar meestal de hoofdoorzaak van. Het was eerst in 1694, toen de resolutie van 17 Maart de verplichting aan alle provinciën oplegde van het doen slaan en uitgeven van een driegulden als standaardpenning, dat aan de onverkijkelijke verwarring in het muntwezen een praktische en blijvende verbetering werd aangebracht.

M. G. A. DE MAN.

¹⁾ In Juni 1607 uitten de Staten van Zeeland de droeve klacht, dat door de Staten van Holland wel was beloofd, dat in de Comptoiren van de Generaliteyt en van de Staten, de ordonnantie op de valuatie van de munten zou worden geobserveert, maer dat sy van t contrarie waren geïnformeert ende dat alomme zeer groôte ongelyckheit, confusie ende disordre was.